

Cosmologia lirică a elegiilor

M-am hotărât să fac o reexaminare critică a semnificațiilor elegiilor stănesciene, convins că ele alcătuiesc un tot coerent și unitar, mai ales după o lectură atentă și repetată, a modului în care au fost analizate și valorificate ca obiect estetic de critica literară.

Nucleul, piesa centrală a celor 11 elegii este *Om-fantă*, cea neinclusă în titlu. Există bine nuanțat și sugerat în elegii un decor, o acțiune convergentă spre ceva, a celui care „începe cu sine“ și se trezește în altceva, într-un alt decor, în care evoluează spre cunoașterea de sine, decor în care va fi înglobat și asimilat într-o teribilă luptă a visceralului cu realul. Plasma verbală de o maximă expresivitate alcătuiește mesajul elegiilor, care este codificat, controlul sensului acestui mesaj fiind direcționat și supravegheat pînă la finalul ultimei elegii. Conotațiile ideii centrale pot fi reperate relativ ușor de un lector atent la toate semnele indicatoare oferite de poet, mai ales că, din start, suntem avertizați că avem de străbătut un traseu labirintic. Elegiile lui Nichita Stănescu sunt o cosmogonie a omului universal. Uzajul natural și obișnuit al cuvintelor ne poate fi un reper sigur pentru înțelegerea elegiilor. La semnificația mesajului lor final și complex vom ajunge parcurgînd un ingenios labirint construit logic, în care vedem structurîndu-se reflecții raționale, logice, pornind de la sentimente umane reale și profunde, neobișnuite pentru mulți. Astfel, în primele 9 elegii trăim acest sentiment al unei existențe virtuale, intențională, așadar posibilă, aflată în secretă de venire, pe cale de a se naște.

Elegiile sunt previzibile în-

că din volumele anterioare ale poetului. Oamenii văzuți din punctul de vedere „al frunzelor, aerului, pietrelor“ – „nu se știe cine mănîncă pe cine“, sau „iarbă, pietre, arbori, păsări / Voi sunteți cu totul și cu totul altceva“, din poemul *Cîntec*. Acesta va fi decorul realului din elegii, în impactul său cu visceralul *Om-fantă*.

Distingem în elegii un tragism al spiritualității și cunoașterii, al sensibilității umane, al vieții senzoriale și lucide a omului muritor dintotdeauna. Nichita Stănescu a mers pe calea sensibilității eului propriu și din această descriere și descoperire extraordinară, a rezultat închegarea capodoperei sale numită simplu și lapidar *11 elegii*, adevărată sinteză lirică ce va influența poezia română de după 1966, și chiar o bună parte din poezia europeană. Ideile și stările care străbat elegiile sunt trăite acut de poet, cu toate simțurile sale deschise către viață în totalitatea ei, spre realul existențial al lumii, într-o epocă a dogmatizării existenței.

Există o experiență a limbajului în elegii în măsura în care poetul a trăit și o experiență a realului înconjurător oferit simțurilor. E o descriere aproape didactică a ceea ce se întîmplă cu embrionul uman

(eu, tu, EL) din elegia I-a, dacă se trezește la viață, dacă va fi luat în posesie de realul în care s-a trezit și dacă el însuși va ajunge să ia în posesie acest real prin limbajul articulat. Contactul cu realul se produce în primul rînd prin simțuri și abia după aceea prin limbajul articulat însușit. Începutul memorabil al *elegiei oului, a noua*, e o desprindere, o dureroasă desprindere din lunga și profunda noapte uterină.

„Într-un *ou negru mă las încălzit / de așteptarea zborului locuind în mine; (...)*

O, tu întuneric mare,
tu, dezgustată naștere
încremenită. (...)

Acum, tot ceea ce este e
rotunda căldură și fermă“.

Aproape că ne vine să spunem – rotunda căldură maternă. „După cîteva clipe sau doar cîteva zile, în acest univers aerian la care va trebui să se aclimatizeze, atît de deosebit de baia lichidă abia părăsită, sugarul regăsește vocea care l-a întreținut îndelung în *profunda sa noapte uterină*“ (Dr. Tematis, *La distexye*, Paris, 1967, pg. 46). Iată așadar explicația aceluia *Ou negru* al începutului elegiei a noua, în care poetul se lasă încălzit de așteptarea zborului. Iată și de ce există și alte versuri sugestive, aparent banale și fără logică:

„Sare din mine un fel de plisc
în toate părțile și deodată.
Refuză să fie un obelisc
șira intimă, curbată“.

Argumentele de mai sus le consider mai plauzibile decît ceea ce consideră Nicolae Manolescu în *Istoria sa critică*, unde spune că „Elegia oului, a noua“, reia o temă secundă din cea dintîi, a sinelui lipit

Cosmologia lirică a elegiilor

de sine. Doar că locașul poetului este acum fără dubii în oul lui Barbu“ (pg.1021). Nu-i vorba aici de nici o reluare a vreunei „*teme secundare*“ a primei elegii. *Elegia oului, a noua*, așa cum am argumentat de mai multe ori, este chiar continuarea și dezvoltarea primei elegii, în care există versuri concludente în acest sens. *E tema ei esențială.*

„Bat din aripi și dorm – aici,

înălăuntrul desăvârșit care se începe cu sine și se sfârșește cu sine, nevestit de nici o aură, neurnat de nici o coadă de cometă

Și nu dorm numai eu aici, ci și întregul șir de bărbați al căror nume-l port.

Șirul de bărbați îmi populează un umăr. Șirul de femei alt umăr.

Și nici n-au loc. Ei sunt penele care nu se văd“.

Aceste versuri din scvența a IV-a a primei elegii reproduse pe larg mai sus, pot completa foarte bine *Elegia oului, a noua*, așa cum am mai spus și demonstrat cu argumente indubitabile, așa că „*locașul poetului*“ la care se referă criticul Nicolae Manolescu, nu are nici un fel de legătură, de nici o natură, cu „oul lui Barbu“. Demonstrația pe care am făcut-o mai sus explică și alte versuri enigmatice ale primei elegii, existente tot în scvența a IV-a:

„Spune Nu doar acela care-l știe pe Da.

Însă el, care știe totul, la Nu și la Da are foile rupte“.

Și acest fapt se adresează existenței sale virtuale.

Elegiile lui Nichita Stănescu sunt mai mult decât o biografie a vîrstelor (a genezei, în acest caz) poetului. Ele rămîn o descriere poetică majoră a biosului ființei umane în drumul său labirintic, în smulgerea sa din somnul materiei și înălțarea în spirit, în cunoașterea de sine și a cosmosului înconjurător, a realului viu dimprejur.

Elegiile sunt prima operă de anvergură a lui Nichita Stănescu în care se face trecere de la *biografie* la *hemografie*, acea știință inefabilă căreia poetul i-a spus de mai multe ori în diferite împrejurări: „*scrierea cu tine însuși*“. Această creație poetică a celor 11 *elegii* e prima carte trăită de poet pe viu, izvorită așadar dinlăuntrul ființei sale.

Ce vrea să spună acest vers foarte enigmatic din scvența nr. IV a primei elegii, „*Aici dorm eu înconjurat de el!*“? Desigur că aici putem intui veghea spiritului încă netrezit în EU, neînveșmîntat în visceral, în unicitatea înveșmîntării sale viscereale, neîntrupat cu alte cuvinte, în ființa care va purta un nume, pe care-l va primi după naștere de la părinții săi legitimi. Aici se află și explicația celui mai teribil vers din întreaga carte a celor 11 *elegii*.

„*Niciodată n-am să fiu sacru*“. Există numai acea monstruoasă proliferare viscerală a unor mîini absurde, apte să înșface realul și să-l ducă la gură pentru a-l înfuleca.

„Întind o mînă, care-n loc de degete

are cinci mîini, care-n loc de degete au cinci mîini, care

în loc de degete au cinci mîini...“

Energia abtactizantă a elegiilor e numai aparentă, ea fiind generată cu precădere de Elegia întâia, cea închinată, nu întîmplător, lui Dedal.

Se poate constata și demonstra că limbajul expresiv al elegiilor e foarte rezistent, deoarece el se află la confluența dintre gîndirea logică, uneori conceptualizată și trăirea afectivă. Este și acesta un argument clar că poezia lui Nichita Stănescu e de natură transmodernă. „Aici metaforele spun *mai multe* decât conceptele și conceptele spun *mai mult* decât metaforele“ – susține și Henri Wald, în „*Rolul antropogenetic al limbajului*“ / Secolul 20, 325-327, 1988, pg. 59.

Stilul în care Nichita Stănescu a universalizat poezia realului uman și felul în care o transpune în expresiile verbale memorabile, îi conferă o distincție și o unicitate fără echivoc. Există o geometrizare a dispunerii grafice a elegiilor și a ideilor încorporate în ele. Avem acces la valoarea și la înțelegerea sensului discursului poetic general, dacă vom considera în întregime complexitatea și integralitatea celor 11 *elegii*. Ele alcătuiesc un tot unitar, omogen și deschis, așa cum au fost concepute și realizate de poet, alcătuind în acest fel o structură autonomă. Consider așadar că adevărata și meritata evaluare și valorificare estetică a elegiilor lui Nichita Stănescu se poate face numai dacă această carte e percepută ca o structură lirică omogenă și autonomă, realizată ca atare de poet.

Vasile BARDAN